

درس ۱

پیش از آینه‌ها - ستایش

.....

زینت:	زیبایی، مایهٔ زیبایی	ارباب:	رئیس
صرف فعل:	بر شمردن فعل‌ها به ترتیب دستور زبانی	اطلس:	پارچهٔ ارزشمند ابریشمی
طلعت:	روشنی، درخشندگی	الهیت:	خداوندی
عاج:	استخوانی محکم و سفید در سر بعضی از حیوانات؛ دندان	انبوه:	بسیار
فیل.	(عاج، به خاطر جنس خاص و کمیاب بودنش، ماده‌ای گران‌بهای است.)	بخت:	اقبال، قسمت
فروماده:	شگفت‌زده، حیران	بصر:	بینایی
کریم:	بخشنده	بلور:	شیشه، سنگی مانند شیشه
کُنه:	انتهای هر چیز، حقیقت و ذات	بنی‌آدم:	انسان‌ها، فرزندان حضرت آدم
گلیم:	فرش دست‌باف نازک	به تدریج:	کم‌کم، درجه به درجه
ماهیت:	چیستی	بوریا:	حصیر و زیرانداز (از جنس نی)
ماورا:	بالاتر	پرستار:	مطیع، فرمانبردار
متّفق:	همراه، موافق	پوزش:	عذرخواهی
محال:	غیرممکن، بیهوده	پی:	رد پا، دنبال چیزی
مرغ:	انواع پرنده‌گان	تأمل:	اندیشه
منتها:	انتها، پایان	جلال:	شکوه
مگس:	انواع حشرات	جمال:	زیبایی
نعره:		خشتش:	آخر
خلیل:		درگاه:	آستان، ورودی خانه
نیل:	رودی بزرگ در کشور مصر	دستگیر:	کمک‌کننده، یاری‌رسان
هندسه:	بخشی از علم ریاضی که به شکل‌ها و محاسبات آنها مربوط است.	دیوان:	دفتر شعر

●

۷

●

آیا

ای نام نگوی تو، سر دفتر دیوان‌ها

وی طلعت روی تو، زینت ده عنوان‌ها

معنی ای خدایی که نام زیبای تو سر آغاز همه کتاب‌های است و چهره روشن تو، زیبایی هر عنوان و آغازی است.

پرستار امرش هه چیز و کس

بنی آدم و مرغ و مور و مگس

معنی همه چیز و همه کس، از آدم تا مورچه و مگس، مطیع و فرمابنده او هستند.

به درگاه لطف و بزرگیش بر

بزرگان نهاده بزرگی ز سر

معنی بزرگان در برابر لطف و مهربانی او، فروتن و متواضع‌اند.

جهان، متفق بر البيتش

فرومانده از کنه ماهیش

معنی همه جهان در مورد خدایی او یک‌نظر هستند و همگی از درک ذات او ناتوان‌اند.

بشر، ماورای جالش نیافت

بصر، منتهی جمالش

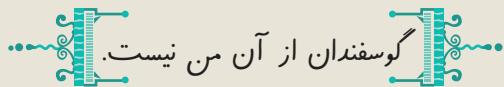
معنی انسان بزرگتر از او را پیدا نکرد و نتوانست بزرگی او را درک کند و چشم از فهم زیبایی او عاجز است.

تأمل در آینه دل کنی

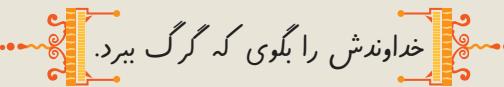
صفایی به تدریج حاصل کنی

معنی اگر در دل خودت اندیشه کنی و به خودشناسی بررسی، به تدریج دلت پاک و روشن می‌شود.

گوسفندان از آن من نیست.

معنی گوسفندان مال من نیست.

خداوندش را بگوی که گرگ برد.

معنی به صاحب‌ش بگو که گرگ برد.

خدا، در اصل واژه، یعنی صاحب!

این مفهوم را می‌توان در واژه‌هایی مانند کدخدا (صاحب‌دِه) و ناوخدا (صاحب‌کِشته) مشاهده کرد.

باید حواسمن باشد که در خواندن متن‌های قدیمی، معنای ریشه‌ای و معنای اصطلاحی «خدا» را با هم اشتباه نگیریم.

سعدی می‌گوید: آتشِ خشم، اول در **خداؤندِ خشم** اوافت. (خداؤند خشم: صاحب خشم)

آپ در قصت ادبی

ساختار و محتوا

یک فنجان را در ذهن مجسم کنید. یک فنجان چینی سفیدرنگ که در آن چای داغ وجود دارد. حالا باید مشخصات چیزهایی را که می‌بینیم، دسته‌بندی کنیم. (تعجب نکنید؛ این، درسی از کتاب علوم نیست!)

﴿ ظاهر لیوان: شکل و حالت لیوان، جنس لیوان، رنگ آن

﴿ درون لیوان: چای

ما مشخصات ظاهری و باطنی لیوان را از هم جدا کردیم. بخش‌هایی که به چشم می‌آید و دیده می‌شود، به ساخت یا **ساختار** لیوان و بخشی که درون لیوان است، یعنی چای، به **محتوا** آن مربوط است.

بسیار خب!

می‌خواهیم بگوییم متن‌ها و نوشته‌ها هم، ساختار و محتوا دارند.

﴿ ساختار و ظاهر متن، یعنی چیزهایی که از متن می‌بینیم:

شكل متن، شعر یا نثر بودن، قالب شعر، زبان متن، سختی یا سادگی واژگان متن و ...

﴿ محتوا و درون‌مایه متن، یعنی مفهوم کلی متن:

موضوع و مفهوم متن، آموزنده بودن، حماسی بودن، عاطفی بودن و ...

برای تمرین، این متن را از نظر ساختار و محتوا بررسی می‌کنیم:

۹

تاج از فرق فلک برداشتن	جاودان آن تاج بر سر داشتن
در بیشت آرزو ره یافتن	هر نفس شدی به ساغر داشتن
چون صبا در مزرع سبز فلک	بال در بال کبوتر داشتن
حشمت و جاه سلیمان یافتن	شوکت و فر سکندر داشتن
تا ابد در اوج قدرت زیستن	ملک هستی را مسخر داشتن
بر تو ارزانی که ما را خوشنتر است	لذت یک لحظه «مادر» داشتن!

﴿ ساختار این متن شعر و قالب آن غزل است. به زبان فارسی نوشته شده و واژه‌ها تا حدّ زیادی ساده هستند.

﴿ محتوای این متن مفهوم عاطفی دارد و درباره مادر سروده شده است.

بنابراین دقّت داشته باشیم که هر متنی، ساختار و محتوایی دارد.

حرف درگوشی در قسمتی از هکایت درس فواندیم؛ «پوپان گفت: گوسفندان از آن من نیست.» آن در متون

قدیمی، گاهی معنای «مال» و «برای» می‌ردد.

باید از گذشته

﴿ مصدر: به واژه‌هایی که خبر از انجام کاری می‌دهند، مثل نشستن، رفتن، خندیدن، چرخیدن و ... مصدر می‌گویند.

مصدر، نه زمان مشخصی دارد و نه شخص مشخصی.

﴿ بن ماضی: یعنی ریشه فعل ماضی. با حذف **ن** از مصدر، بن ماضی به دست می‌آید.

مثال نشستن **ن** = نشست (بن ماضی)
خندیدن **ن** = خندید (بن ماضی)

﴿ بن مضارع: یعنی ریشه فعل مضارع. با حذف **ب** از فعل امر مفرد، بن مضارع ساخته می‌شود.

مثال برو **ب** = رو (بن مضارع)
پوش **ب** = پوش (بن مضارع)

ردیف و قافیه

﴿ قافیه: به واژه‌هایی که در انتهای مصراع‌های شعر می‌آیند و با هم، هم‌آهنگ هستند، قافیه می‌گوییم.

﴿ ردیف: واژه‌هایی که بعد از قافیه می‌آیند و دقیقاً در انتهای مصراع تکرار می‌شوند، ردیف هستند.

اپک درست تازه

نام من ابو محمد مشرف الدین مصلح بن عبد الله است.

حتماً فکر می‌کنید که مرا نمی‌شناسید، اما این طور نیست! شما و همه مردم ایران زمین

من را با تخلصم، یعنی سعدی یا شیخ اجل می‌شناسید.

همه شما غزل‌های من را کم و بیش شنیده‌اید، اما من به جز غزل و قصیده آثار دیگری هم دارم.

دو کتاب مهم، به نام‌های بوستان و گلستان که حاصل تجربیات و سفرهای مختلف من به همه جای دنیاست.

کتاب گلستان را به نثر نوشت‌هام و گاهی اشعاری هم در آن به کار بردم؛ در این هشت بخش به مسائل دنیای

واقعی پرداخته‌ام و در ۱۰ بخش بوستان (به شعر) دنیای آرمانی خودم را تصوّر کردم.

مثل این که طرفداران دنیای واقعی بیشتر هستند! چراکه شنیده‌ام بعد از من افراد زیادی از گلستان من تقليد کرده‌اند.

بزرگان دیگری که در این درس می‌شناسیم:

نام ادیب	تخلص	قرن	آثار	توضیحات
سید احمد حسینی	هاتف اصفهانی	۱۲	دیوان اشعار	بیشتر شهرت هاتف اصفهانی، برای شعر ترجیع‌بند معروف است.
ابوالقاسم عبدالکریم بن هوازن	قشیری	۵	رساله قشیریه	کتاب رساله قشیریه، از اوّلین کتاب‌های مهم عرفانی به زبان فارسی است.
ماه شرف خانم مستوره کردستانی	مستوره اردلان	۱۲ و ۱۳	دیوان اشعار تاریخ اردلان	ایشان، بانوی شاعر، نویسنده و تاریخ‌نگار اهل سنندج است. اشعاری به زبان فارسی و کردی از وی به یادگار مانده است.
قیصر امین‌پور	-	-	بی‌بال پریدن به قول پرستو آیننه‌های ناگهان گل‌ها همه آفتاگردانند مثل چشم، مثل رود و ...	قیصر در اشعارش به همه موضوعات، از عشق و دوستی گرفته تا جنگ و دین پرداخته است و به تمام سنین، از کودکان تا بزرگسالان توجه داشته است.

نوبینه‌های خودآمد

برای پختن ماکارونی چه مراحلی لازم است؟!

(این ربطی به ادبیات ندارد؛ اما یک نویسنده حرفه‌ای، این موضوع را به ادبیات ربط می‌دهد!)

برای پختن ماکارونی، مراحل زیر را به ترتیب پیش می‌بریم:

۱ ابتدا بستهٔ ماکارونی را انتخاب می‌کنیم.

۲ بعد، آب را در ظرف به نقطهٔ جوش می‌رسانیم.

۳ سپس ماکارونی را در ظرف آب جوش می‌ریزیم و منتظر می‌مانیم.

۴ حالا سس ماکارونی را حاضر می‌کنیم.

۵ در مرحلهٔ آخر سس را با رشته‌ها دم می‌کنیم.

۶ غذای خوشمزهٔ ما آماده است!

برای نوشتن یک متن هم، باید چند مرحله را به ترتیب انجام دهیم. دقیقاً مانند مرحله‌های قبل. یک متن، این گونه

آماده می‌شود:

۱ انتخاب موضوع   ۲ نوشتن مقدمه درباره موضوع

۳ نوشتن قسمت اصلی بدنه متن   ۴ پایان‌بندی زیبا و نتیجه متن

پس از انتخاب موضوع، باید نوشتہ را به گونه‌ای شروع کنیم که ذهن خواننده و شنونده، آماده هدف اصلی متن شود. مقدمه، فقط یک زمینه‌چینی است؛ باید همه حرف‌ها و نکات اصلی را در آن گفت. مقدمه حتی می‌تواند یک اشاره غیرمستقیم باشد.

پس از مقدمه، کار اصلی و اساسی نوشتمن شروع می‌شود، یعنی نوشتمن تنه یا همان بند اصلی. در بند اصلی، نوشتہ را پر و بال می‌دهیم، به شکل کامل در مورد موضوع می‌نویسیم و مقصد اصلی را بیان می‌کنیم.

در نهایت، به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری می‌رسیم. این، پایان نوشتہ است. باید از چیزهایی که نوشتہ‌ایم به یک جمع‌بندی و نتیجه کلی بررسیم. برای جمع‌بندی و نتیجه‌گیری، حتماً نباید از عبارت‌های قدیمی و تکراری مثل «نتیجه می‌گیریم که ...» استفاده کنیم؛ این نقطه از متن، جایی است که کم کم باید ذهن خواننده و شنونده را منسجم کنیم و به خوبی متن را به پایان برسانیم.

بدون آن مراحل، نمی‌توان ماکارونی پخت! و بدون این نقشه‌کشی ذهنی، نمی‌توان متن خوبی نوشت.

یک نویسنده حرفه‌ای، مثل یک آشپز حرفه‌ای، پیش از نوشتمن متن، دستورالعمل نوشتہ را در ذهنش ترسیم می‌کند.

این کوئی داین میدان

دانش زبان

۱۲

۱) گزینه درست را با علامت مشخص کنید.

۲) کدام گزینه درباره فعل می‌خندیدید، درست است؟

(الف) زمان: حال - مصدر: خند - بن: خندید

(ج) زمان: ماضی - مصدر: خندیدن - بن: خندید

۳) معنای «آن»، در کدام گزینه با بقیه **متفاوت** است؟

(الف) گاه سوی وفا روی، گاه سوی جفا روی / **آن** منی؛ کجا روی؟ بی تو به سر نمی‌شود

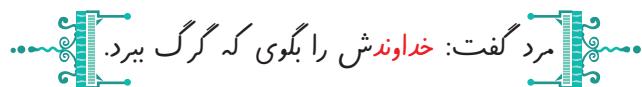
(ب) **آن** یار پریچهره که دوش از بر ما رفت / آیا چه خطای دید که از راه ختا رفت؟

(ج) ای دل چه اندیشیده‌ای در عذر **آن** تقصیرها / زان سوی او چندان وفا زین سوی تو چندین جفا

(د) این مدعیان در طلبش بی خبرانند / **کان** را که خبر شد، خبری باز نیامد

در عبارت زیر، منظور از «خداوند» کیست؟ (۳)

(ب) بُت

(الف) خدای متعال

(د) چوپان

(ج) صاحب گوسفندان

به سؤال‌های زیر، پاسخ دهید. (۴)

در هر بیت، واژه‌های نادرست را پیدا کرده و شکل درست آنها را بنویسید. (۵)

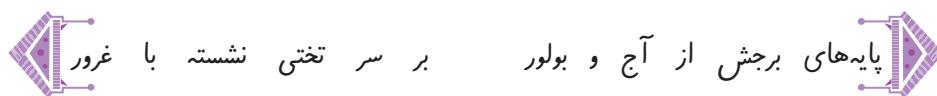

تعَّصِّل

تعَّصِّل

واژه‌های نادرست: (الف)

شکل درست واژه‌ها: (ب)

واژه‌های نادرست: (الف)

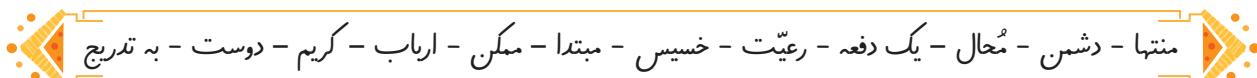
شکل درست واژه‌ها: (ب)

باتوجه به فعل‌های زیر، به موارد خواسته شده پاسخ دهید. (۶)

بن مضارع: (الف) می‌چرخیم
بن ماضی: (ب) دوختند

بن مضارع: (الف) می‌چرخیم
بن ماضی: (ب) دوختند

واژه‌های متضاد را کنار هم بنویسید. (۷)

≠

≠

≠

≠

≠

≠

موارد خواسته شده را در جای خالی بنویسید. (۸)

دستگیر (متراff): (ب)

متّقّق (هم خانواده): (الف)

کُنه (متراff): (د)

الهیّت (هم خانواده): (ج)

بوریا (متراff): (ه)

غرور (هم خانواده): (ه)

دانش ادبی

پروردگاری از کارهای فنی - درس اول - پیش از آغاز + پیش

۱۴ گزینه درست را با علامت مشخص کنید.

کدام گزینه درباره رساله قشیریه، نادرست است؟ ۱۵

(الف) کتابی عرفانی است. (ب) نوشتۀ قرن ۶ است.

(ج) از اولین کتاب‌های عرفان به زبان فارسی است. (د) نویسنده آن عبدالکریم هوازن قشیری است.

کدام کتاب قیصر امین‌پور، ویژه نوجوانان نیست؟ ۱۶

(الف) بی‌بال پریدن (ب) طوفان در پرانتر (ج) به قول پرستو (د) گل‌ها همه آفتابگردانند

کدام گزینه مربوط به ساختار متن نیست؟ ۱۷

(الف) زبان متن (ب) شکل متن (ج) اندازه متن (د) معنای متن

۱۸ جاهای خالی را با استفاده از کلمه‌های داخل کمانک، کامل کنید.

۱۹ مفاهیم و معانی شعر، مربوط به ..... است. (محتو / ساختار)

۲۰ هاتف اصفهانی، شعری در قالب ..... دارد که بسیار معروف است. (ترکیب‌بند / ترجیح‌بند)

۲۱ سعدی شاعر قرن ..... است. (هفتم / هشتم)

۲۲ تاریخ اردن اثر ..... است. (ابوالحسن اردن / مستوره گردستانی)

۲۳ به سؤال‌های زیر، پاسخ دهید.

۲۴ دو کتاب مهم سعدی را با ویژگی‌های مخصوص خودشان، دسته‌بندی کنید.

۸ فصل - بوستان - نشر - ۱۰ فصل - شعر - گلستان

۱۴

۲۵ اطلاعات هر یک از متن‌های زیر، مربوط به ساختار است یا محظوظ؟ چرا؟

۲۶ شعر معروف مولانا، شعری است در قالب مثنوی که بیت‌های زیادی دارد.

۲۷ گلستان سعدی، کتابی است سراسر پند و حکمت؛ که راه و روش خوب زیستن را به ما می‌آموزد.

۲۸ ردیف و قافیه را در بیت‌های زیر مشخص کنید.

۲۹ ای همه هستی ز تو پیدا شده خاکِ ضعیف از تو توانا شده

آیه

ردیف:

قافیه:

وای بیداری که با نادان نشست

خواب، بیداری ست چون بادانشست

قافیه: ۱۷

ردیف:

دو جمله، درباره ساختار شعر ستایش بنویسید.

۱۸

به سوال‌های زیر، پاسخ دهید.

۱۹

در بیت زیر، «بزرگی از سر نهادن» به چه مفهوم است؟

بزرگان نهاده بزرگی ز سر
به درگاه لطف و بزرگیش بر

خداآوند در قرآن می‌فرمایند: ﴿تَعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَ تُذَلُّ مَنْ تَشَاءُ﴾؛ سعدی در کدام بیت به این آیه نظر داشته است؟

۲۰

معنی بیت‌های زیر را به شکل ساده و روان بنویسید.

۲۱

۱۵

بشر، ماورای جلالش نیافت
بصر، منتهای جمالش نیافت

مُحال است سعدی که راه صفا
توان رفت جز بر پی مصطفی

رعد و برق شب طنین خندهاش
سیل و طوفان نعره توفندهاش

ای نام نگوی تو، سر دفتر دیوانها
وی طلعت روی تو، زینت ده عنوانها

